

ANAMNESTICKÁ CHARAKTERISTIKA PROBLÉMOVÝCH A NEPROBLÉMOVÝCH ŘIDIČŮ

Karel Havlík

Abstrakt:

Komparativní výzkum ukázal na zásadní rozdíly v životní a řidičské historii řidičů s problémovým a neproblemovým dopravním chováním. Data se čerpala z anamnestických dotazníků dvou set řidičů problémových a stejného počtu řidičů neproblemových. Prokázaly se výrazné interindividuální variace a hlavně to, že selhávání řidičů souvisí, kromě osobnostního založení a úrovně schopností, s minulým životem v rodině a ve škole – zejména výchovným a výukovým zanedbáním i se sociálně psychologickým dědictvím. Studie umožnila vytvoření anamnestických profilů řidičů a může upřesnit psychodiagnostický proces.

Klíčová slova: komparace anamnestických dat – významné odlišnosti mezi řidiči problémovými a neproblemovými – obohacení a upřesnění dopravní psychodiagnostiky

ÚVOD

V rámci prevence bezpečnosti silničního provozu jsou v souladu se zákonem dopravně psychologicky vyšetřováni tzv. vybodovaní řidiči – žadatelé o vrácení řidičského oprávnění. Jde o kategorii problémových řidičů, kteří se nepřizpůsobují formálním i neformálním pravidlům silničního provozu a soustavně ohrožují bezpečnost dopravy, zdraví i život svůj a ostatních motoristů i chodců.

Z celkového počtu vlastníků řidičských průkazů, kterých má být v ČR zhruba 6,6 milionu, tvoří řidiči s odebraným řidičským oprávněním asi 6 procent. Od roku 2013 platí přísnější zákon (101/2013 Sb.) – cituji: „Dopravně psychologickému vyšetření je povinna podrobit se osoba žádající o vrácení řidičského oprávnění, které pozbyla v důsledku dosažení 12 bodů v bodovém hodnocení řidičů, soudem uloženého trestu zákazu činnosti spočívajícího v zákazu řízení motorových vozidel, správním orgánem uložené sankce zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení motorových vozidel, byla-li tato sankce uložena na dobu nejméně šesti měsíců.“

Základ dopravně psychologického vyšetření tvoří informace o řidičské a životní historii řidičů. Komparativní analýzou souboru anamnestických údajů o řidičích, doplněných o data z polostandardizovaného rozhovoru a o poznatky z pozorování, bylo možné vypracovat anamnestické profily problémových a neproblemových řidičů.

CÍL VÝZKUMU

Anamnéza je diagnostická metoda, jejímž prostřednictvím jsou shromažďovány všechny údaje i důležité okolnosti, které pomáhají k objasnění skutečností spjatých s dopravně psychologickým vyšetřením. (Šnýdrová 2008) Studie založená na srovnání anamnestických dat řidičů problémových a neproblemových měla za úkol popsat stěžejní rozdíly v jejich životní historii, které by mohly negativně nebo pozitivně ovlivňovat dopravní chování. Výzkumná hypotéza zněla – odlišné skupiny řidičů vykazují odlišnou životní a řidičskou historii. Zkoumání tedy vycházelo ze staré psychologické zásady, že chování člověka v minulosti se odráží v chování v přítomnosti a může předpovídat chování v budoucnosti. Nalezené podstatné anamnestické údaje se stanou podkladem pro formulaci objektivnějšího anamnestického profilu skupin řidičů a mohou v praxi upřesnit psychodiagnostický proces.

VÝZKUMNÝ VZOREK

Výzkumný vzorek tvořilo 400 náhodně vybraných a dopravně psychologicky vyšetřených řidičů z Plzeňského kraje v letech 2011 – 2014 v Centru psychologie práce pro jihozápadní Čechy – akreditovaným dopravně psychologickým střediskem.

Základní skupina byla složena z 200 problémových řidičů - 95 procent držitelů řidičského oprávnění A+B a 5 procent držitelů řidičského oprávnění A+B+C+C+E. Průměrný věk řidičů byl 32,1 let. Průměrná řidičská praxe odpovídala 7,7 let.

Kontrolní skupina 200 neproblémových řidičů byla sestavena z profesionálních řidičů autobusů podniku ČSAD autobusy a.s. Plzeň, držitelů řidičského oprávnění A+B+C+D+E (80 %) a z řidičů mezinárodní kamionové dopravy dopravních firem - držitelů řidičského oprávnění A+B+C+C+E (20 %). Průměrný věk řidičů autobusů 42,1 let. Průměrná řidičská praxe 18,4 let. Průměrný věk řidičů MKD 37,2 let a průměrná praxe 15,8 let. Celkový průměrný věk řidičů kontrolní skupiny byl 39,6 let a řidičská praxe 17,1 roků.

SYSTÉM SBĚRU DAT

Všichni řidiči předložili před zahájením dopravně psychologického vyšetření výpis z evidenční karty řidiče (EKŘ) vydaný příslušným odborem dopravy, případně i výpis ze zdravotní dokumentace.- tvrdá data.

Problémoví řidiči vypisovali zvláště upravené anamnestické dotazníky o 50 položkách doplněné nedokončenými větami souvisejícími s řidičskou činností a prořesky, kterých se dopustili.

Anamnestické dotazníky o řidičské a životní historii měly vícedimenzionální konstrukci, universální i specifický obsah s otevřenými, uzavřenými, kontrolními a projektivními otázkami pro sběr dat potřebných k hlubšímu objasnění faktů v kontextu s daným problémem a výpisem z evidenční karty řidiče, případně výpisem ze zdravotní dokumentace nebo z trestního rejstříku a dokumenty ze soudního i správního řízení.(Havlík 2011)

Koncepce dotazníků pro řidiče trestané za alkohol a drogy byla z části odlišná od dotazníků universálních a zaměřená na objasnění klíčového problému.

Nedokončené věty se lišily u jednotlivých typů dotazníků tak, aby mohly signalizovat osobnostní sklony řidiče - k agresivitě, úzkosti, rizikovitosti, závislosti, nekonformnosti, náladovosti, sebepřeceňování a nepřizpůsobivosti i k mravnímu selhávání.

V polostandardizovaném rozhovoru nechyběly dotazy spjaté s osobní, rodinnou a zdravotní anamnézou, s rozbohem přestupků a nehod včetně detailního vysvětlení příčin selhání.

Neproblémoví řidiči vypisovali, na rozdíl od řidičů problémových, **Dotazníky řidičské, profesní a životní historie** o 54 položkách doplněných četnějším souborem nedokončených vět, z kterých se dala vyčíst například odborná připravenost a motivace k výkonu profese. Obsah dotazníků se z části lišil podle vykonávaného druhu dopravy – autobusová doprava linková, městská, okresní, dálková a mezinárodní kamionová doprava.

Sběr dat z anamnestických dotazníků probíhal od poloviny roku 2011 do konce roku 2014 souběžně s vyšetřováním řidičů základní (problémové) a kontrolní (neproblémové) skupiny.

DEFINICE PROBLÉMOVÉHO A NEPROBLÉMOVÉHO ŘIDIČE

Problémový – vybudovaný řidič - se vyznačoval nepřizpůsobivým dopravním chováním a dopustil se opakovaných přestupků zejména agresivního typu, například překračování rychlostních limitů a provádění rizikových manévrů bez ohledu na dopravní provoz a dopravní podmínky. Měl skoronehody a způsobil malé nehody z vlastní viny anebo nehody střední i velké obvykle se zraněním či úmrtím. Řidiči bylo odejmuto řidičské oprávnění na 12, 18, 24 a více měsíců za porušování předpisů a hrubé přestupky, za maření úředního rozhodnutí, vážnou dopravní nehodu, za požití alkoholu a jiných návykových omamných látek, za ujetí od nehody a neposkytnutí pomoci. Řidič byl odsouzen s podmíněným odkladem trestu anebo nepodmíněně a trest vykonal.

Takřka dvě třetiny zkoumaných problémových řidičů opakovaně spáchala vážné přestupky (alkohol, drogy) a opakovaně dostalo trest s vysokou finanční sankcí (25 000 – 50000 Kč) a některým bylo vícekrát odebráno řidičské oprávnění. (Havlík 2014)

Neproblémový řidič se vyznačoval nejméně patnáctiletou praxí bez nehod z vlastní viny, ujel přes půl milionu kilometrů bez nehod a vážných přestupků, měl čistý bodový rejstřík a žádný anebo jeden nebodovaný přestupek. V posledních pěti letech se nedopustil hrubých přestupků a nehod z vlastní viny. Nikdy nebyl trestán za vážnou dopravní nehodu ani mu nebylo odebráno řidičské oprávnění.

PŘEHLED VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ANAMNESTICKÝCH DAT

Z rodinné anamnézy stojí za zmínku skutečnost, že téměř polovina problémových řidičů pocházela z kusé rodiny a několik žilo v dětském domově. Zatímco u části řidičů problémových byl jeden z rodičů, obzvláště otec, trestán za kriminální čin nebo řidičské selhání, u řidičů neproblémových nebyl trestán žádný rodič.

Osobní anamnéza přinesla poznatky o výukových potížích zhruba u třetiny a výchovných potížích u více jak poloviny zkoumaných problémových řidičů. Necelá pětina problémových řidičů nedokončila školní docházku na základní škole nebo v odborném učilišti a na škole střední. Někteří se museli podrobit vyšetření v pedagogicko psychologických poradnách a na dětské psychiatrii. Neproblémoví řidiči dokončili školní vzdělání a neměli poruchy chování.

S alkoholem, drogami a kouřením začali problémoví řidiči již v pubescenci a v adolescenci jejich počet vzrostl. V porovnání s neproblémovými řidiči jde o rozdíl výrazný.

Neméně zajímavé je srovnání aktivního provozování zájmů, zálib a sportů v dětství a v adolescenci. U problémových řidičů jde o nízké procento, zatímco řidiči neproblémoví, pro které není vzácností řízení jako koníček, provozovali záliby a sport od dětství.

Většina problémových řidičů s poruchami chování ve školním věku se dostala do rozporu se zákonem již jako mladiství. V dospělosti se skoro polovina nevyhnula trestnímu stíhání.

Za trestné činy v dopravě bylo souzeno bezmála dvě třetiny problémových řidičů a významný počet vykonal nepodmíněný nebo podmíněný trest, případně veřejně prospěšné práce. Neproblémoví řidiči se žádných trestných činů v dopravě ani jinde nedopustili.

Skoro polovina problémových řidičů se rozvedla jednou i vícekrát a třetina platí výživné. V porovnání s neproblémovými řidiči jde o signifikantní rozdíl.

Problémoví řidiči mívají v hojně míře nesnáze v zaměstnání, které proto často mění a nezřídka se dostávají do konfliktů se spolupracovníky a nadřízenými.

Téměř polovina dopravně psychologicky vyšetřených problémových řidičů zaujímá kvalifikované dělnické pozice - automechanik, elektromechanik, zámečnický, soustružník, instalatér, opravář zemědělských strojů, frézař, truhlář, aj. Část řidičů má pouze základní vzdělání a nekvalifikované povolání – skladník, pomocný zedník, topič, uklízeč, hlídač aj.

Druhou polovinu tvoří manažeri (obchodní, projektoví, počítačové aj.) a drobní soukromní podnikatelé nebo OSVČ. Problémové dopravní chování však nemá bezprostřední souvislost s úrovní pracovní pozice a dosaženým vzděláním

Vzhled problémových řidičů (oblečení, účes, ozdoby, tetování aj.), především uživatelů drog je nestandardní. Nevšední bývá i jejich vystupování a verbální i neverbální projevy.

Zatímco neproblémoví řidiči schvalují bodový systém a uznávají dopravně psychologické vyšetření, valná většina řidičů problémových je opačného názoru. Většina těchto řidičů ignoruje autoritu, postrádá pocity viny, mnozí zlehčují svoje prohřešky, mají sklony k sebestřednosti, hněvu, hostilitě, agresivitě, sebezpečování i sebezpodceňování a impulsivnosti, jsou necitelní k trestu a téměř nepoučitelní.

KLÍČOVÉ ROZDÍLY MEZI ZKOUMANÝMI SKUPINAMI ŘIDIČŮ

Problémoví řidiči se významně odlišují od řidičů neproblémových:

- životem v kusé rodině
- výukovými potížemi od základní školy, kterou pět procent řidičů nedokončilo
- výchovnými problémy související s rodinným prostředím a způsobem výchovy
- nedokončeným vzděláním
- nezájmem o sportovní aktivity, záliby a koníčky
- pohrdáním autoritou a neúctou k lidem i hodnotám
- sklony k unáhleným řešením, hněvu a hostilitě
- absencí svědomí, pocitů viny a necitlivostí k trestu
- pitím alkoholu a užíváním drog v adolescenci
- bagatelizací přestupků a nehod
- soudním potrestáním podmíněným i nepodmíněným trestem a veřejnými pracemi za dopravní i jiné přečiny
- přiměřeným tělesným zdravím
- nestandardním vzhledem
- kouřením v dospělosti – (především řidiči trestaní za požití alkoholu)
- placením výživného na děti
- střídáním zaměstnavatelů
- konflikty na pracovišti
- formálním partnerským svazkem
- rozvodem
- životem ve městě

Rozdíly mezi kategoriemi problémových řidičů:

1. řidiči potrestaní za požití alkoholu - průměrný věk 37,6 let, převažuje dělnická profese, z části manažeri a podnikatelé (OSVČ). Průměrná řidičská praxe 10,2 roky. Měli častěji výchovné než výukové problémy. Alkohol okusili poprvé ve školních letech. V dospělosti střídali zaměstnavatele. Opakované konflikty na pracovišti a v manželství, které často končilo rozvodem. Platí výživné. Ve vzorku tvoří 63 procent.
2. řidiči potrestaní za užívání drog - průměrný věk 22,5 let. Převládá nekvalifikované povolání, vyučení zpravidla v nenáročném oboru nebo jsou nezaměstnaní. Výchovné a výukové problémy. Pocházejí převážně z kusých rodin, někteří z rodin zbohatlíků. Mnozí nedokončili základní školu, učiliště nebo střední školu. Absence sportovních aktivit, zájmů a zálib. Drogu poprvé okusili ve školních letech. Většinou užívali

marihuanu nebo pervitin. Občas i kokain a alkohol. Nestandardní vzhled i vystupování. Průměrná řidičská praxe 3,8 let. Ve vzorku představují 7 procent.

3. řidiči potrestaní za opakované přestupky především za překračování rychlostních limitů, nesprávný způsob jízdy, jízdu na červenou, nepřipoutání se, telefonování, předjíždění v zákazu nebo přes dvě souvislé čáry a zaviněné dopravní nehody převážně vlivem nepřiměřené rychlosti a nedodržením bezpečné vzdálenosti. Průměrný věk 36,3 let. Ponejvíce samostatní podnikatelé, manažeři středního stupně, kvalifikovaní i nekvalifikovaní dělníci. V dětství výchovné problémy. Příznačná je pro ně pohrdání autoritou a neúcta k lidem. Mívají konflikty v práci a v rodině. Většina je rozvedených. Průměrná řidičská praxe 9,3 roky. Ve vzorku tvoří 30 procent.

U kategorií problémových řidičů (1 a 2) se rovněž vyskytovaly nehody z vlastní viny a opakované přestupky za překračování rychlosti, nedání přednosti, jízda na červenou, maření úředního rozhodnutí, řízení bez řidičského oprávnění, nedodržení bezpečné vzdálenosti, ujetí z místa nehody a neposkytnutí pomoci, nesprávný způsob jízdy, předjíždění v zákazu, nepřipoutání se pasy, telefonování, technický stav aj.

NÁSTIN ANAMNESTICKÉHO PROFILU ZKOUMANÝCH ŘIDIČŮ

Problémový řidič:

Problémový řidič zpravidla pochází z problémové rodiny (disharmonická a kusá rodina) a mívá ve školním i adolescentním věku výchovné a vyukové potíže – opakoval ročník, dostal zhoršenou známku z mravů, nedokončil školní docházku, předčasně začal kouřit, popíjet alkohol a užívat drogy - převážně marihuanu a pervitin. Sportovní aktivity, zájmy a záliby mu byly obvykle cizí anebo u nich vytrval jen krátce. Do rozporu se zákonem se dostával před a zejména po osmnáctém roce věku. Vzezřením se obvykle vymyká standardu – nevkusné a provokativní oblečení, tetování, náušnice, bizarní úprava vlasů, ozdoby aj.

Problémový řidič bývá častěji zaměstnán ve kvalifikované nebo v nenáročném dělnické pozici, ale zaujímá také manažerské a podnikatelské posty. Často nerespektuje v životě, při jízdě i v profesi normy, rozvádí se nebo žije ve formálním svazku, platí výživné na děti, rozdmýchává konflikty se spolupracovníky i nadřízenými a střídá zaměstnavatele. Nesnáší omezování a pravidla. Příznačná je pro něho pokleslá schopnost učit se ze zkušeností a absence svědomí. Nezřídka nespátřuje nedostatky a chyby u sebe, ale u ostatních. Tento řidič obvykle necítí autoritu, postrádá pocity viny a mívá sklony k pohrdání lidmi i věcmi, k neodpovědnosti, k unáhleným řešením a někdy také ke korupčnímu jednání.

Problémový řidič většinou neuznává, zlehčuje a podceňuje dopravně psychologické vyšetření i bodový systém, bagatelizuje svoje poruchové dopravní chování, bývá necitlivý k trestu a opakovaně se dopouští stejných prohřešků.

Průměrný věk problémového řidiče je kolem 32 let a průměrná řidičská práce cca 8 let.

Zvláštní skupinu problémových řidičů tvoří řidiči s odebraným řidičským oprávněním za požití alkoholu před nebo při jízdě motorovým vozidlem. Mnozí popíjeli alkohol a kouřili již v pubescenci. Denně v dospělosti vykourí 15, 20, 30 i více cigaret. Vypijí 2 i více šálek černé kávy denně. Někteří řidiči upoutávají pozornost nestandardním vzhledem a oblečením. Mívají sníženou stresovou a frustrační odolnost. Nejčastěji holdují alkoholu ve společnosti. Alkohol je uklidňuje, tlumí tenze, úzkost a stres. Nezřídka jezdí bez řidičského oprávnění a se zbytkovým alkoholem nebo ujíždějí z místa nehody, kterou vlivem alkoholu zavinili.

Specifickou skupinou jsou také řidiči s odebraným řidičským oprávněním za užívání drog. Do rozporu se zákonem se většinou dostali již v adolescentním věku. Preferují volnost, nevázanost a bezstarostnost. Neuznávají žádnou autoritu, jsou velmi nespolehliví a

neodpovědní. Trpí oslabenou vůlí a schopností poučit se. Často si neuvědomují důsledky svého chování. Frekventovanými přestupky jsou pro ně jízda bez řidičského průkazu, maření výkonu úředního rozhodnutí, nedodržování rychlostního limitu a ujetí z místa nehody.

Neproblémový řidič:

Nepochází z neúplné a problémové rodiny. Nemíval výchovné a výukové potíže. Dokončil základní i učňovskou školu s prospěchem průměrným. V dětství a v adolescenci obvykle aktivně nebo rekreačně sportoval a dodnes má různé zájmy a záliby, které souvisejí i s profesí řidiče. Přibližně polovina řidičů z povolání se vyučila automechaniky. Na rozdíl od problémových řidičů nebývají hlavně řidiči autobusů s praxí nad 15 let tělesně zcela zdraví a často trpí psychosomatickými chorobami - vysokým krevním tlakem a cukrovkou. Při výkonu povolání neproblémový řidič většinou nekouří. V životě i v profesi převážně zachovává normy a pravidla, respektuje autoritu, má smysl pro povinnost, odpovědnost a má úctu k lidem, věcem a přírodě. Většinou je ženatý a má rodinu. Bodový systém považuje za potřebný a účinný, stejně jako dopravně psychologické vyšetření. Soudně nebyl nikdy trestán za dopravní nebo jiný přečin. Má většinou standardní vzhled a oblečení, je celkově upravený a má slušné společenské vystupování. Průměrný věk neproblémových řidičů je okolo 40 let.

DISKUZE

Koncem šedesátých let, v časech zřizování dopravně psychologických středisek u krajských a městských státních dopravních podniků v naší republice, se vědělo, že pět až deset procent řidičů z celkového počtu řidičů amatérských i profesionálních, má na svědomí více jak polovinu všech dopravních nehod. Hlavním posláním dopravního psychologa tenkrát bylo odhalovat tyto rizikové jedince, přispívat k jejich nápravě anebo doporučit jejich vyřazení ze silničního provozu. Dařilo se to jen částečně. Dopravně psychologickému vyšetření totiž podléhali pouze řidiči z povolání – zaměstnanci velkých státních dopravních podniků.

Tehdejší hypotéza se dnes naplnila. Vybobodování problémoví řidiči, kteří tvoří zhruba šest až osm procent z celkového počtu řidičů v ČR, jsou povinni absolvovat, pokud žádají o vrácení řidičského oprávnění, dopravně psychologické a dopravně medicínské vyšetření. Jde vesměs o řidiče neprofesionální – amatérské řidičské skupiny A + B.

Kvantitativním srovnáním a detailním rozbořením vybraných dat z anamnestických dotazníků čtyř stovek řidičů problémových a neproblémových, jsme se pokusili nastínit jejich anamnestický profil. Námitka, že jde o nehomogenní skupiny z hlediska věku a zaměstnání neobstojí. Profesionálních neproblémových řidičů, kteří nedosahují středního věku, je ve vzorku zastoupeno přibližně 60 procent. Takřka všichni jsou vyučeni řemeslu, podobně jako bezmála polovina problémových řidičů. Významné rozdíly jsou ve výkonu řidičské činnosti. Výpisy z evidenčních karet problémových řidičů se hemží body za přestupky a nehody i finančními sankcemi včetně správních i soudních verdiktů, zatímco výpisy z evidence neproblémových řidičů zejí prázdnotou.

Podstatné odlišnosti mezi problémovými a neproblémovými řidiči jsou v počtu relevantních znaků podporujících nepřizpůsobivé dopravní chování. Četnost negativních znaků u problémových řidičů je podstatně vyšší než u řidičů neproblémových. K negativním znakům patří například nedokončení školní docházky, neúcta k autoritě, lidem, věcem a k přírodě, sklony k hněvu a hostilitě, necitlivost k trestu aj. Tyto znaky se vyskytovaly u problémových řidičů v rojích a jen zřídka v několika položkách. Matematické propočty z hlediska statistické významnosti byly učiněny, ačkoliv data uváděná u každého reprezentativního vzorku v absolutních a relativních četnostech jsou dostatečně výmluvná.

Nedokončené věty, jako specifická součást každého anamnestického dotazníku pro řidiče, rovněž podporují obsah a frekvenci získaných dat. Projektivní metoda dokázala v mnoha

případech signalizovat možné reakce řidiče na fakta bezprostředně spjatá s jeho skutečným dopravním chováním, v němž je také obsažena sociální dimenze.

K problémovým účastníkům silničního provozu patří rovněž vybodované řidičky, kterých však je, v porovnání s řidiči, zhruba 6,5 procent. Tak například v roce 2013 zavinilo nehody 40 073 řidičů a 11 235 řidiček. Pod vlivem alkoholu a jiných omamných látek jelo 3 155 řidičů a jenom 467 řidiček. Vybodované řidičky nebyly proto do výzkumu zařazeny.

Vzorek problémových řidičů neobsahoval ani žadatele o vrácení řidičského oprávnění, kteří nebyli vybodováni, ale byli potrestáni odejmutím řidičského oprávnění jen na šest měsíců pouze za jediný hrubý přestupek nebo nehodu. U této skupiny se jedná nejčastěji o přestupky - zbytkový alkohol, nesprávný způsob jízdy a závadný technický stav vozidla. Tyto řidiče, kteří také museli absolvovat dopravně psychologické vyšetření, nepovažujeme podle výše citovaných kritérií za problémové ve smyslu našeho výzkumu.

ZÁVĚR

Komparativní výzkum stejně početných skupin řidičů nestejných charakteristik se pokusil prokázat platnost negativních i pozitivních anamnestických dat pro nepřizpůsobivé a přizpůsobivé dopravní chování. Z celkových 71 dat z anamnézy, pozorování a z polostandardizovaného rozhovoru se ukázala 5 % hladina statistické významnosti u 16 položek a 1 % hladina významnosti u 20 položek – celkem v 36 případech. Hypotéza o existenci anamnestických rozdílů u rozdílných skupin řidičů se potvrdila.

Výzkum v tomto pojetí nebyl u nás realizován. Existuje zmínka (Pervin, 2003) o tom, že lze osobnost diagnostikovat s využitím rozličných typů dat životopisných a pozorovacích. Rovněž výzkum na universitě Michigan v USA (Evans 2000) odhalil psychosociálně determinovanou náklonnost k dopravním přestupkům a k určitým druhům nehod. Styl jízdy a druhy přestupků u mladistvých řidičů byly téměř z 90 procent shodné, se stylem jízdy a druhy přestupků jejich otců nebo osob, s nimiž od dětství jezdily společně v autě a jež pro ně představovaly autoritu. Sociálně psychologické dědictví v dopravním chování je zřetelné i z našich orientačních zjištění. (Havlík 2005)

Rozbor výsledků komparace potvrdil hypotézu Mc Farlanda “Člověk řídí, tak jak žije.“, a hypotézu, že chování člověka v minulosti nachází výraz i v přítomnosti. (Šucha 2013) Neukázněnost a omezené schopnosti adaptovat se v dopravním prostředí na dané normy a pravidla, mají kořeny v dětství v návaznosti na disharmonické rodinné prostředí. Je pravděpodobné, že internalizace vázla dávno před tím, než se projevila v dopravním chování. Nepřizpůsobivost, pohrdání autoritou, výchovné a výukové nesnáze, necitelnost k trestu, zlehčování důsledků provinění, opakování stejných chyb, nepoučitelnost aj., se projevují již ve školním a zejména v adolescentním věku. Souvislost mezi vykonávanou pracovní pozicí a úrovní vzdělání se neprokázala.

Výsledky dlouhodobé australské studie (Vassallo 2007) poukazují na fakt, že lze podle informací z dětství odlišit skupinu mladých dospělých řidičů s velmi riskantním dopravním chováním, od řidičů s bezpečným chováním. Rizikovní mladí řidiči se od ostatních lišili problémovým chováním a nepřizpůsobivostí v interpersonálním kontaktu již ve škole.

U neproblémových přizpůsobivých řidičů s dopravním chováním odpovídajícím neformálním i formálním normám a pravidlům, nebyly uvedené negativní znaky shledány. U většiny těchto řidičů, jak prozradil i obsah nedokončených vět, sehrála roli v pozitivním dopravním chování, také pozitivní akcentovaná motivace k výkonu řidičské profese.

Užitečnost výzkumu spočívá v tom, že načrtl soubor znaků, které mohou předurčovat, spolu s výsledky dalších metod, problémové a neproblémové dopravní chování řidičů. V anamnestických dotaznících životní, řidičské a profesionální historie a v rozhovoru s řidičem, by proto dotazy na tyto položky neměly chybět. Nepochybně upřesňují popis dopravního charakteru řidiče a z toho odvozeného dopravního chování a obohacují dopravně psychologickou diagnostiku zvláště při výběru nových řidičů pro různě náročné druhy doprav.

LITERATURA

- Evans,L. (2000) *Traffic safety, Science Serving Society*. Michigan State University
- Havlík,K. (2005) *Psychologie pro řidiče*, Portál, Praha
- Havlík,K. (2011) *Soubor anamnestických dotazníků ŘŽPH pro řidiče profesionální, amatérské, problémové a neproblémové*, CPP, Klatovy
- Havlík, K. (2014) *Systém psychodiagnostiky problémových řidičů*, CPP, Klatovy
- Pervin,L.A. (2003) *The Science of Personality*, New York, Oxford University Press
- Svoboda,M. et al (2006) *Psychopatologie a psychiatrie*, Portál, Praha
- Šucha,M. et.al. (2013) *Dopravní psychologie pro praxi*, Grada , Praha
- Šnýdrová, I. (2008) *Psychodiagnostika*, Grada, Praha
- Vassallo,S. et.al. (2007) *Risky driving among young Australian drivers: Trends, precursors and correlate* Akcident analysis and prevention 39,3. 444- 458.

O autorovi: PhDr. et. Mgr. Karel Havlík (1937) akreditovaný dopravní psycholog s dvaadvaceti letou praxí v oboru. Autor několika publikací z psychologie dopravy, například *Psychologie pro řidiče* (2005), *Psychologie v řídicí praxi* (2011) a *Kompendium praktické dopravní psychologie a psychodiagnostiky* (2013). [Sumavanet.cz /cpp](http://Sumavanet.cz/cpp)

PŘÍLOHY

VBÍRANÁ DATA Z ŘIDIČSKÉ HISTORIE PROBLÉMOVÝCH ŘIDIČŮ

Z řidičské historie problémových řidičů uvádíme tvrdá data z evidenční karty:

1. průměrný počet nehod z vlastní viny	3
2. průměrný počet hrubých přestupků	2
3. průměrný počet ostatních přestupků	5

Druhy spáchaných přestupků u 200 problémových řidičů v procentech:

• požití alkoholu	63
• požití drog	7
• požití alkoholu a drog	2
• dvakrát odejmuté řidičské oprávnění	4
• opakovaný přestupek za alkohol	11
• opakovaný přestupek za drogy	4
• požití návykových látek + nehoda	36
• nehody z vlastní viny	33
• opakování přestupků stejného druhu	24
• přestupky za překročení rychlosti	66
• přestupky za nesprávný způsob jízdy	56
• přestupky za pasy - nepřipoután	65
• přestupky za telefonování	68
• jízda na červenou	22
• ujetí z místa nehody	12
• řízení bez řidičského oprávnění	9
• maření úředního rozhodnutí	11
• vjíždění na železniční přejezd	4
• předjíždění v zákazu	33
• technicky nezpůsobilé vozidlo	12
• jízda bez SPZ	4
• ohrožení chodce na přechodu	12
• nezastavení na značku Stůj-stop	8
• nedání přednosti v jízdě	11
• nedodržení bezpečné vzdálenosti	19

Seznam přestupků je součtem všech přestupků spáchaných vzorkem problémových řidičů. Znamená to, že výpis z evidenční karty řidiče obsahuje kromě alkoholu, dopravní nehody, přestupky za rychlost, nedodržení bezpečné vzdálenosti, jízdu na červenou aj. Řidič, který požil drogu, může mít ve výpisu vedle nehod, také přestupky za maření, alkohol, ujetí z místa nehody aj. Výpis řidiče vybodovaného za opakované překračování rychlosti může obsahovat také jiné přestupky – za pasy, telefonování, nedání přednosti v jízdě apod.

T-I. Srovnání vybraných dat z životní historie problémových a neproblémových řidičů:

		Problémoví řidiči n=200			Neproblémoví řidiči n=200	
	Položka	Ač	Rč	SV	Ač	Rč
1	z neúplné rodiny	80	40	P<0,001	10	5
2	z dětského domova	2	1	-	-	-
3	rodič soudně trestán	20	10	-	-	-
4	základní škola	190	95	-	200	100
5	odborné učiliště	134	67	P<0,05	190	95
6	střední škola	58	29	P<0,05	10	5
7	vysoká škola	8	4	-	-	-
8	učiliště nedokončilo	26	13	-	2	1
9	střední nedokončilo	6	3	-	-	-
10	výukové potíže	72	36	P<0,01	14	7
11	výchovné problémy	112	56	P<0,01	6	3
12	šikanoval ostatní žáky	8	4	-	-	-
13	byl šikanován	2	1	-	-	-
14	trpěl ADHD (LMD)	2	1	-	-	-
15	trpěl dyslexií	6	3	-	4	2
16	aktivně sportoval	16	8	P<0,01	92	46
17	zájmy, koníčky	12	6	P<0,01	84	42
18	kouření ve školních letech + adolescence	84	42	P<0,01	16	8
19	drogy ve školních letech + adolescence	44	22	P<0,05	2	1
20	alkohol ve školních letech + adolescence	66	33	P<0,01	2	1
21	kouření v dospělosti	126	63	P<0,01	44	22
22	pití 2 a více šálků černé kávy denně	84	42	-	46	23
23	soudně trestán mezi 15-18 rokem	16	8	-	-	-
24	soudně trestán po 18 roce	172	86	P<0,01	-	-
25	soudně trestán za násilný aj. čin	36	18	-	-	-
26	soudně trestán za delikt v dopravě	136	68	P<0,01	-	-
27	nepodmíněně odsouzen	20	10	-	-	-
28	podmíněně odsouzen	116	58	P<0,01	-	-
29	platí výživné na dítě	32	16	-	2	1
30	tělesně zdrav	180	90	P<0,05	112	56
31	prodělal vážný úraz	10	5	-	2	1
32	trpí hypertenzí	8	4	P<0,05	66	33
33	trpí diabetes mellitus	2	1	-	20	10
34	psychologicky vyšetřován v dětství	10	5	-	-	-
35	psychiatricky vyšetřován v dětství	2	1	-	-	-
36	nezaměstnán	14	7	-	-	-
37	časté změny zaměstnavatele	134	67	P<0,01	10	5
38	konflikty v zaměstnání	66	33	P<0,05	2	1
39	nekvalifikovaná dělnická pozice	20	10	-	-	-
40	kvalifikovaná dělnická pozice	92	46	P<0,01	-	-
41	manažerská nebo jiná odborná pozice	44	22	P<0,05	-	-
42	podnikatelská pozice	36	18	-	-	-
43	úřednická pozice	6	3	-	-	-
44	jiná pozice	2	1	-	-	-
45	svobodný bez partnerky	22	11	-	12	6
46	Ženatý	40	20	p<0,01	148	74
47	žije s partnerkou	52	26	-	22	11
48	Rozvedený	86	43	p<0,01	18	9
49	žije ve městě	156	78	p<0,05	84	42
50	žije na venkově	44	22	p<0,05	116	58

T – II. Anamnestická data doplnily informace z pozorování zaměřených na verbální a neverbální projevy a především na vnější akcentované jevy – vzhled:

		Problémoví řidiči n=200			Neproblémoví řidiči n=200	
	Položka	Ač	Rč	SV	Ač	Rč
1	oblečení nedbalé, neupravené	48	24	p<0,05	2	1
2	oblečení s ozdobami	24	12	-	-	-
3	účes – neupravený	32	16	-	7	14
4	vyholená hlava	40	20	-	-	-
5	nepřiměřeně dlouhé vlasy	26	13		2	1
6	doplňky – náušnice, pirsink, řetězy aj.	88	44	p<0,01	-	-
7	tetování	36	18		2	1

T-III. Vybrané poznatky z polostandardizovaného rozhovoru s problémovými a neproblémovými řidiči:

		Problémoví řidiči n=200			Neproblémoví řidiči n=200	
	Položka	Ač	Rč	SV	Ač	Rč
1	podceňování dopravně psychologického vyšetřování	126	63	p<0,001	4	2
2	bagatelizace prohřešků	110	55	p<0,001	-	-
3	zavržení bodového systému	96	48	p<0,001	-	-
4	kritika bodového systému	78	39	p<0,005	16	8
5	pohrdání autoritou	132	66	p<0,001	-	-
6	absence svědomí a pocitů viny	74	37	p<0,005	-	-
7	neúcta k lidem a hodnotám	54	27	p<0,005	2	1
8	sebepřeceňování	44	22	-	8	4
9	sebepodceňování	8	4	-	2	1
10	podceňování druhých motoristů	48	24	p<0,005	-	-
11	sklony k hostilitě a unáhlenosti	62	31	p<0,005	-	-
12	sklony k sebestřednosti	26	13	-	4	2
13	necitlivost k trestu	56	28	p<0,005	-	-
14	omezená schopnost poučení	34	17	-	-	-

Podrobnější vysvětlení k některým položkám

Z osobní anamnézy:

5 - výukové potíže – na vysvědčení převažovaly známky 4 anebo byl opakován ročník na základní, učňovské nebo střední škole, příznačná nechuť k učení a poznávání.

6 - výchovné problémy - poruchy chování, šikanoval nebo byl šikanován, neplnění povinností, nerespektování pravidel, neúcta k lidem, k přírodě, zvířatům a věcem, mizivý efekt trestu, lhaní, krádeže, zhoršená známka z mravů, pobyt v diagnostickém ústavu apod.

9 – aktivně sportoval – členem sportovního oddílu, hasičského družstva nebo myslivecké organizace, nejčastěji se provozovala kopaná, hokej, zápas, jízda na kole, plavání apod.

15 – soudně trestán po 18 roce – jde především o podmíněné tresty za delikty proti dopravním předpisům – alkohol, drogy, maření výkonu úředního rozhodnutí, nehody aj.

22 – hypertenzí a DM trpí přibližně každý třetí řidič autobusu ČSAD obyčejně od věku 40 let

26. - časté změny zaměstnavatele – v průběhu posledních pěti let změnil třikrát až čtyřikrát zaměstnavatele. Neshody se zaměstnavatelem, konflikty s nadřízenými a spolupracovníky.

28 - nekvalifikovaná dělnická pozice – pomocný dělník, podavač na stavbě, dlaždič, popelář, skladník, řidič zdvižného vozíku, jeřábík zaměstnanec sběrný, aj.

32 – jiná pozice – nejčastěji ve službách – číšník, umývač nádobí, uklízeč, kuchař, hlídač aj.

38 – rozvedený - až 4 procenta problémových řidičů se rozvedla dvakrát, zatímco z neproblémových se žádný dvakrát nerozvedl,

41 – manažerská nebo odborná pozice – manažer obchodní, projektový, IT pracovník, dispečer, konstruktér, technolog, kontrolor – vykonavatel exekuce, stavební dozor apod.

Vzezření:

2 – oblečení s ozdobami – maskáče, tričko s provokativními nápisy a kresbami, opasky se cvočky, řetězy zavěšené u pasu, trička s lebkou nebo s provokativními nápisy, apod.

3 – účes – celá vyholená hlava nebo vyholená po okrajích, středem hlavy pruh vlasů někdy zakončený copánkem nebo vlasy sestřižené do kohouta, dlouhé neupravené vlasy anebo vlasy upravené do ohonu, obarvené vlasy do červena či zelena apod.

6 - tetování – zejména na pažích, krku, zátylku i na prsou ve formě náhrdelníku apod.

Z rozhovoru:

4 - u řidičů, kteří kritizují nebo odmítají bodový systém se objevují další znaky – nerespektování autority, neúcta k lidem a hodnotám atd.

7 - absence svědomí a pocitů viny se u problémových řidičů obvykle kloubí se sklony k hostilitě, agresivitě, sebestřednosti a zejména k necitelnosti k trestu,

13 – necitelnost k trestu bývá příznačná pro řidiče s omezenou schopností poučit se ze zkušeností a potřebou volnosti.